

FÖLDESSY GYULA NYOLCVAN ÉVES

Nyolcvanadik életévét töltötte be ez év őszén Földessy Gyula, akinek élete és tudományos munkássága összeforrott a magyar irodalom egyik legnagyobb alakja, Ady Endre nevével. Példamutató tettekben oly gazdag irodalmunkban alig ismerünk mást, aki csaknem egész tudományos munkásságát ennyire egy lángelme szolgálatába állította volna. Mi magyarázza ezt a rendkívül tiszteletreméltó magatartást? Honnan indult el Földessy Gyula, hogy olyan korán, már akkor elérkezett Ady Endréhez, amikor azt meg nem értés, közöny, gúny, — s az értőknek csak kis csoportja — vette körül.

Földessy Gyula írásaiban többször visszaemlékezett a szülői házra, amelynek legnagyobb irodalmi kincse Petőfi Sándor összes költeményei voltak. S a nyiladozó gyermeki értelem s kíváncsiság Petőfi örökszép költeményeiben ismerkedett meg az írással, s az irodalommal is először. Az irodalomszerető — kisleányok verseket felolvasó — édesapa a gyermek lelkébe egy életreszólóan elhintette Petőfi s vele együtt a magyar irodalom s általában az irodalom, a kultúra szeretetét. »Igazi felnevelőm, művészeti és erkölcsi életfelfogásomban, Petőfi volt s amit később — még mind Ady előtt — a katolicizmustól, a reformációtól, Goethetől és más nagy íróktól, költőktől, művészektől és filozófusoktól és — az élettől tanultam, — az mind abba a lelki tartályba ömlött bele, amit Petőfi formált ki még gyermeki valómban. Engem Adyhoz is Petőfi vezetett, akinek közéleti ideáljai, megalkudni nem akaró és nem tudó elvszilárdsága és forradalmi és profétikus temperamentuma újra feltámadni látszottak az új idők költőjében, aki egyébként kora olvasó és író közönségének fogadtatásában s művészi megnyilatkozásának igen sok mozzanatában is emlékeztetett Petőfire.« Így vallott életének erről a fontos, egész életére elhatározó jelentőségű élményéről.

A Petőfi-versek olyan szerelmese, mint Földessy, nem is tarthatta magát távol sokáig a másik nagy költőóriás írásaitól. De nem is akarta. Azon kevesek közé tartozott, akik már Ady első verseiben felismerték a zseniális poétát, aki a magyar líra új korszakát teremtette meg. »... Ady olvasása kezdetől fogva a legnagyobb irodalmi szenzációim volt, megrázóbb, lélekragadóbb gyönyörűségeket egy poétának se köszönhetek, se magyarnak, se idegennek,« — írja erről a hatalmas élményéről.

Viszonylag korán megismerkedett személyesen is a költővel. Ady a maga szeretetre-vágyó, nagy lelkével bizalmába fogadta s azontúl benső baráti kapcsolatot kötötté össze őket. Megkapó és Ady emberi arcát híven elénk állító az a portré, amit Földessy »Ady élmények« című írásában rajzolt róla. A költő ügye Földessynek személyes ügyévé lett s harcolt a szándékos félremagyarázók, gúnyolódók s a rosszakaratúak ellen. Ez nem volt könnyű feladat, hiszen Földessy tanár volt s tudjuk, hogy a konzervatív irodalmi körök éppen az iskolákból, — az »ifjú szívekből« — akarták száműzni a költő verseit. »Ebben a tanári társaságban (s később egyéb körökben is) úgy kellett helytállanom s úgy álltam helyt Adyért, mintha erkölcsileg és esztétikailag minden verséért én lettem volna felelős.«

Alig néhány évi ismeretség után Ady már rábizta 1911-ben írt verseinek kötetbe gyűjtését. (Ez volt »A menekülő Élet« s ezenkívül még két kötetet rendezett sajtó alá.) Így már Ady életében hozzálátott ahhoz a nagy munkához, amelyet később egész élete és tudományos munkássága egyik főfeladatának tartott: az *Ady-filológia megteremtésének*. Erre őt különben Adynak egy szép ajánlása is kötelezte: »Kedves jó Földesi Gyulámnak, az Ady versek poéta-adminisztrátorának — írta Ady a »Megtint nagy vizek« című verse alá. Mintha Földessy előre látta volna a ráváró nagy feladatot, mert — mint írja — »már 1905 óta minden Ady írást, de különösen verset sáfári gonddal tartottam számon.«

Földessy Gyula tudományos munkásságának valóban egyik főpillére az Ady-filológia megteremtése és művelése. A költő halála után sajtó alá rendezte posthumus-kötetét, »Az utolsó hajók«-at, ezenkívül kiadta összegyűjtött verseit, novelláit s Ady publicisztikájából és tanulmányaiból néhány igen jelentős kötetet. 1924-ben pedig — Dóczy Jenővel együtt —

megindította az Ady-Múzeumot, amely az Ady-kutatás nélkülözhetetlen kézikönyve. Földessy e munkásságával is azt bizonyította, hogy *nemzeti közügynek* tekinti Ady minden sorának a legszélesebb olvasóközönség kezébe való eljuttatását, — s a nagy költő iránti tiszteletét pedig az a gondosság mutatta, amellyel ezt a munkát elvégezte.

*

Földessy Gyula Ady életében nem írt legkedvesebb költőjéről, pedig már ekkor tanulmányai jelentek meg a múlt századi irodalmunk két óriásáról, Petőfiről és Aranyról. A Petőfi tanulmánya épp a Babits-féle Petőfi—Arany-kép megcáfolására született. — Első nagy Ady tanulmánya 1919-ben a Huszadik Század Ady-számában jelent meg. Ettől kezdve 6 kötetnyi tanulmányban és számtalan — ezenkívül megjelent — tanulmányban idézte fel a költő alakját, védte annak igazát, magyarázta a költő verseit.

Földessy első Ady-tanulmányának s a későbbieknek is az a nagy jelentőségük és érdemük, hogy a kortársi kritikák után — először foglalkozott a teljes Ady-életművel az irodalomtörténész szemével (Horváth János és Schöpllin Aladár még a költő életében megjelent kísérletei után). Melyek ennek az *Ady-képnek* a maradandó, ma is helytálló, tanulságos vonásai? Mindenekelőtt ki kell emelnünk, hogy Földessy Adyban mindvégig a *nagy nemzeti költőt*, a magyarság reprezentálóját látta és láttatta meg. A húszas évek elején ez az állásfoglalás különösen jelentős volt. Ne felejtjük el, hogy ezekben az években a hivatalos irodalmi hatalmasságok még állandóan hangoztatták a hazafiatlanság vádját a költővel szemben. A konzervatív irodalmi köröknek és a megszelídített Nyugatnak az Ady holtteste feletti összebékülése csak később következett be. Földessy a költő műveiből vett gazdag idézet-anyaggal bizonyította, hogy ez a nemzetietlennek kikiáltott költő nyelvi leleményében, verselésében s nem utolsósorban témájában igaz-vérig magyar nemzeti lírikus.

Felismerte azt is, hogy Ady »az elnyomottak forradalmának költője« volt. Az Ő szavait idézve: »Az ősi, végbeli magyar harcosokra emlékeztető hősi elszántsággal küzd az élet javaiból, kényelmeiből kitaszított alsóbb néposztályok igazáiért. Minden szociális gondja között a magyar paraszt sorsa a legfőbb problémája, de . . . a magyar és európai proletár és minden üldözött fajta is épp oly közel áll hozzá.«

Akinek ilyen jó szeme volt Ady költészete nemzeti és társadalmi értelmének felismerésére, annak azt is meg kellett látnia, hogy ez a költészet Petőfi lírájának örököse. Valóban, Földessy mindig együtt látta Petőfit és Adyt és azt is jó érzékkel vette észre, hogy a kortársak közül egyedül Móríc Zsigmond állítható Ady mellé.

Már első nagy Ady-tanulmányában biztos kézzel tapintotta ki az Ady költészetében rejlő, azt jellemző s csak dialektikusan feloldható ellentmondásokat: »Az Élet határtalan, szertelen szerelme: ez az egyedüli és egész megfejtése Ady életének és költészetének.« — ez Földessy végső konklúziója s ezt remek dialektikával bontja ki az ellentétes életérzések (élet-halál-érzések viaskodása stb.) szövevényéből.

S végül: következetesen szembeszállt azokkal, akik Ady költészetében csak a nagy formai újítást, a művészi újat — lenyűgözöt — látták. »Ez a költészet nemcsak művészet: »Szép hazugság«, hanem: »igazság és élet«. . . »Ady minden, csak nem l'art pour l'art-költő, aminthogy nincs is nagy művész a merő l'art pour l'art elve szerint« — vallotta már első Ady-írásában. Később is, a Nyugat esztéta-szárnyával vitatkozva harcolt a l'art pour l'art elve ellen s hangoztatta, hogy az igazi nagy költő elsősorban nem művészeti jelenség, de élet-egész.

Ime, Földessy Ady-portréjának a fent elemzettek azok a legfőbb vonásai, amelyek ma is helytállóak, amelyek megálltak az időben. Ezek mellett s ezenkívül még számtalan »rejtelmét« fedte fel az Ady-életműnek amelyek lényegesek Ady-ismeretünk szempontjából. (Ady elődei, egyes Ady-vers-motívumok rendje és fejlődése stb.)

*

Mint már említettük, Földessy Gyula Adyval kapcsolatos tudományos munkássága a költő halála után bontakozott ki. Földessy Ady-írásai, amellet, hogy feltáró-felfedező szándékúak, a legtöbb esetben polemizáló jellegűek. Ezekben az évtizedekben Földessy — Németh László találó metaforáját idézve — valóban az Ady-örökség »harapós húségű« őrizője volt. Soha nem volt erre nagyobb szükség, mint a két világháború közötti évtizedekben. Ady már nem védekezhetett, viszont a költő életművét mindenféle irányzat szabad prédának tartotta a saját kis igazsága hitelesítésére.

Az Ady-ellenes támadásoknak egyik fő érve, Ady egész költészete dekadens voltának a hangsúlyozása volt. Ezzel a hamisítással, rágalmozással szemben Földessy mindvégig hangsúlyozta Ady nagy-nagy életszeretét, megszólaltatta azt a költőt, aki gyakori letörése után is — mégis azt vallotta:

»Úgy siratom azt, amit sirtam,
Olyan nagy vétek a sirás ;
Esti vezeklés hajnal-pírban.

Aki él, az mind, mind örüljön,
Mert az Élet mindenkinek
Kivételes szent örömmel jön.

Én vétkeztem, százszor vétkeztem,
De már jön a megjobbulás,
Már az örömet látni kezdem ;«
(Köszönet az Életért.)

Földessy a legkeményebb polémiáit a Nyugat esztéta-szárnyával vívta meg.

A háború után nagy metamorfózison átment Nyugat állást kellett hogy foglaljon Ady költészetének kérdésében is. Ady költészete új értékelésének emlékezetes alkalma volt a Toll-vitája. Kosztolányi cikke *végtelenen* fogalmazta meg a Nyugat esztéta-szárnyának állásfoglalását a valamikori vezér költészetét illetően. (Ezt a megfogalmazást Babits sem vállalta volna.) Földessy mutatott arra rá, hogy Babits és Kosztolányi Adyt a maga költői gazdagságában nem is érthették meg, mert kétféle író lelki alkata, érzésvilága húzódik meg a kétféle költő típus mögött: az egyik az *életes író*, akinek a lírájában a kor szólal meg, s a másik az *irodalmi író*, aki kitűnő értője lehet mesterségének, de az előbbi típust soha sem éri fel. Jó szemmel látta meg a l'art pour l'art-esztétikát Ady ellenfelei érvelésében. Ennek a polémiának — a vita hevében — Babits és Kosztolányi megítélésében lehettek túlzásai, de ezt magyarázza az Ady költői igazsága — az életes költészet — mellett való tudatos, bátor kiállás és állásfoglalás.

Polémiáinak értelmét és lényegét így foglalhatjuk össze: Földessy következetesen harcolt azért, hogy Ady költői nagyságát csorba ne érje: védte Adyt, a nagy nemzeti költőt.

*

Földessy Gyula életműve a fenti s elsősorban jellemző nagy értékek mellett nem mentes a tévedésektől sem. Ez érthető is, hisz ez a pálya az ellenforradalmi korszaknak — még a legjobb tekintetét is elzáró, gondolkozását bénító — szellemi légkörében bontakozott ki.

Földessy Ady nagyságának megjelölésére sokszor élt a proféta fogalmával. Adyban a profétát látni: egyet jelent Ady szerepének a mitizálásával, a kor felettivé való emelésével. Kétségtelen, hogy Ady magatartásában és költészetében sok olyan vonás van, amely igazolja a profétizmust. Viszont Ady maga is tisztában volt ennek a szerepének a torz, — nem egészséges voltával: »Szomorú és szép primitívségünket semmi se igazolja jobban, minthogy az irodalomból kell kisejdfíteni az életet vagy a halált.« — vallotta Ady.

Rá kell mutatni arra is; Földessy nem látta meg azt, hogy Ady költészete a szimbolista külső ellenére is *lényegében* realista líra. Ő a miszticizmusban látta a költő legjellemzőbb vonását. Ez tévutakra vivő elmélet. Ady költészetében ugyan fel lehet fedezni egy-egy összefüggő szimbólum-, versmotívum-csoportot, s az is igaz, hogy ez a költészet magába olvasztott sok mindent az emberiség és a magyarság folklór és más kultikus motívumaiból, de mindezek nem Ady miszticizmusát igazolják, hanem azt kérdeztetik: miért kényszerült a költő erre a jelbeszédre? A *miért*-re kell megkeresnünk a választ akkor fény derül arra is, hogy az Ady-motívum csoportjainak egy lényeges része nem ilyen eredetű, hanem a mindennapi valóság felnagyításának eredménye.

S végül: Földessy gondolkodásának eredetisége — ötletessége mellett vall az, ahogy kibontotta az Ady költészetében rejlő s csak dialektikusan feloldható ellentmondásokat. Viszont a mélyükre lehatolni nem tudott, mert — s ez a tévedéseinek közös forrása — nem tudta következetesen a *kor valóságából magyarázni* a költő életművét. Ezt csak a marxista szemléletű irodalomtörténetírás művelői tették meg.

Ez a gazdag életpálya — ezen, a korból és a szemléleti korlátokból magyarázható fogyatékoságok ellenére is — nagyon értékes és tanulságos. Földessy érdeklődési köre kiterjed az irodalomtörténeten túl az esztétikára és a filozófiára is. Mint irodalomtörténész foglalkozott az utolsó másfélszázad több kiemelkedő írójával: mindenekelőtt Petőfivel és Arannyal; értékes tanulmányokban méltatta Ady két nagy szellemi elődjének, Csokonainak és Vajdának a költészetét. Látóköréből nem maradt ki a világirodalom sem. Kedvenc költője: Goethe. Műveiből fordított s Goethe életművének tanulságai Földessy irodalomszemléletének egyik sarkpontját képezik.

S az eredményekben oly gazdag életű Földessyről szólva még nem is beszéltünk a kiváló pedagógus-ról. S kell külön szólnunk az ember-ről, hisz azt a művei jellemzik a legjobban.

Mégis, elevenítsük meg egy pillanatra kedves, közvetlen emberi egyéniségét, — utaljunk egy tapasztalatokban oly gazdag életből leszűrődött életbölcességére — s végül arra a rajongó, gyűjtő szeretetére, amely őt minden megnyilvánulásában a magyar irodalom, — kultúra iránt eltölti.

Földessy Gyula világosan látta: mik az előfeltételei annak, hogy az Ady-ügy aktái elintéződjenek, s azt is, hogy mikor zárul le az Ady-kérdés. 1939-ben kiadott »Ady értékelése az Új Versek megjelenésétől maig« című tanulmányát így fejezte be: »Az igazi Ady akkor lesz egészen, minden zavaró mozzanat nélkül a magyarságé, amikor a História Európa és Magyarország sorsát olyan irányban fogja megoldani, ahogy azt Ady más nagy európai költőtársaival együtt előre látta. Akkor örömtüzek gyúlnak ki majd a lelkekben s büszkén vállaljuk a népek egyetemes testvériségét, egy új beteljesedésű humanizmus diadalát, melynek a mi Adyunk volt a legnagyobb európai profétája.«

A mi új társadalmi rendünkben eldőlt az a kérdés, hogy: *kié Ady?* A kultúrára éhes dolgozó emberek mint sajátjukat ismerték el Ady költészetét.

Földessy Gyula tudományos pályája is tovább gazdagodott: megírta »Ady minden titkai« című könyvét — Ady versei tudományos értelmezését —, meggyőzően elemezte az 1905-ös orosz forradalom nagy hatását Ady költészetére, több kötetet sajtó alá rendezett Ady publicisztikájából, s jelenleg szerkeszti Ady teljes publicisztikája kritikai kiadását. Kormányunk Kossuth-díjjal ismerte el az Ady-filológia művelése terén szerzett nagy érdemeit.

Végigtekintve Földessy pályáját, elmondhatjuk: élete tanulságos példa arra, hogy egy becsületos, jól képzett irodalomtörténésznek hogyan kell az *alkotó ember* mellett kiállnia. Példamutató ő az irodalom — a nagy szépségek — iránti rajongó szeretetével is, de megtanulhatjuk Tőle a nagy alkotók tiszteletét is, amely Földessyt az alkotó ember műve iránt mindig eltöltötte.

Most — nyolcvanadik születésnapján — köszöntjük Földessy Gyulát — mindannyiunk szeretett Gyula bácsiját — s köszönjük neki élete oly gazdag eredményeit és tanulságait. Egyben kívánjuk, hogy még hosszú éveket munkálkodjék a magyar irodalomtudomány javára.

Varga József

PAIS DEZSŐ:

A MAGYAR IRODALMI NYELV

(Különlenyomat a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei IV. kötetének 3—4. számából.)

Tudományos életünkben egyre sürgetőbb követelményként jelentkezik az úgynevezett »komplex témák« feltárásának és széleskörű megvitatásának feladata. A kapitalista társadalom antihumanizmusa nemcsak abban nyilvánult meg, hogy a társadalmi életet atomizálta, hanem abban is, hogy a szaktudományok fejlődéséből következő természetes differenciálódást a tudományzajok egymástól való merev elzárkózásává torzította. Megújhódott tudományos életünk egyik alapvető feladata ennek a természetellenes és káros elkülönülésnek megszüntetése és az egyes tudományágak gyümölcsöző együttműködésének biztosítása. Sajnos, még ma is az a helyzet, hogy erről a kérdésről több szó esik, mint amennyi tett tévődik etéren. Ezért kell eleve üdvözlőnk Pais Dezső Kossuth-díjas akadémikusnak a szegedi nyelvész-kongresszuson elhangzott előadását, mert Pais nemcsak egy valóban komplex témát vetett fel, hanem az előadást követő vita során azt az eléggé nem helyeselhető elvet is hangsúlyozta,

hogy helyesnek tartja »a komplex témáknak a valóságban való munkába vételét, mert hiszen ha a témákat csupán felvetjük, a velük összefüggő kérdések még nem intéződnek el«.

Jóllehet Pais tanulmánya, melyet egy kongresszusi előadás keretei is korlátoztak, nemcsak nem oldhatta meg, de fel sem vehette a magyar irodalmi nyelv teljes problematikáját, a szerző szerénykedő és további munkára buzdító nyilatkozatai ellenére is több egyszerű probléma-felvetésnél: határozott elvi állásfoglalás és bizonyos kérdésekben egy gazdag, tudományos kutatásban lankadatlan buzgalmú élet pozitív eredményeinek összegezése. Nagy kár, hogy Pais akadémikus tanulmányát utólag sem egészítette ki azokkal a részletekkel, melyeket az előadás időkorláta okán elhagyott, különösen nagy kár, hogy jelenkori irodalmi nyelvünkkel kapcsolatos nézeteit nem fejtejtette ki. Nyilván az elhangzott előadást követő vita hozzászólói iránti túlzott korrektsége akadályozta meg